

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2017

Rakúska škola verzus nemecká Historická škola – polemiky Ludwiga von Misesa s predstaviteľmi „národnej ekonómie“

Zsolt Gál¹

19.11.2017

¹ Katedra politológie, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava, zsolt.gal@uniba.sk

Abstrakt

Ludwig von Mises, jeden z najväčších predstaviteľov Rakúskej školy ekonómie ako aj ekonomického liberalizmu patril aj medzi najvýznamnejších ideových odporcov tzv. nemeckej Historickej školy národného smeru ekonómie. Dve školy mali rozdielne názory prakticky na všetko, nesúhlasili v jednotke analýzy, v metódach sociálnych vied, v otázke existencie univerzálnych ekonomických zákonov a všeobecne platných teórií ako aj v podpore štátnych intervencií. Mises kritizoval Historickú školu najmä preto, že ich ekonomické názory a odporúčania, najmä inflačná politika viedli k nárastu nežiaduceho intervencionizmu v Nemecku ale aj v Rakúsku, ktorý napokon vyústil do ekonomickej katastrofy v podobe nemeckej hyperinflácie v roku 1923. Taktiež ich obviňoval, že svojimi myšlienkami dládzili cestu ešte radikálnejším totalitným ideológiám nacizmu a komunizmu. História ukázala, že Mises správne upozorňoval na riziká štátnych zásahov, najmä inflačnej politiky, kým Historická škola sa fatálne mýlila vo svojich odporúčaníach. Napriek tomu však zároveň platí, že hlavným myšlienkovým prúdom v nemeckých krajinách koncom XIX. a začiatkom XX. storočia bola Historická škola, kým „Rakúšania“ zostali skôr v marginálnom postavení, a to nie len v Nemecku, ale dokonca aj v samotnom Rakúsku.

Kľúčové slová

Historická škola, Rakúska škola, Spolok pre sociálnu politiku, Ludwig von Mises, inflačná politika, intervencionizmus

Úvod

Hlavným prúdom ekonomického myslenia v nemeckom prostredí koncom XIX. a začiatkom XX. storočia bola tzv. Historická škola. Zároveň ťažko si predstaviť ekonomickú školu, ktorá by sa viac líšila od tzv. Rakúskej školy ekonómie, než práve nemecká historická škola „národnej ekonómie“. Nie je preto prekvapením, že veľmi rýchlo sa objavili spory medzi dvoma školami. Jeden z hlavných predstaviteľov „Rakúšanov“ Ludwig von Mises patril medzi najhlasnejších ideových odporcov nemeckej Historickéj školy. Kritizoval ich najmä za to, že svojimi myšlienkami a pôsobením počas cisárskeho Nemecka (tzv. druhej ríše v období 1870-1918) položili základy neskoršej economickej katastrofy v Nemecku (hyperinflácia v roku 1923) a prispeli k rozšíreniu nežiaduceho intervencionizmu v hospodárskej politike, vrátane jeho najhorších foriem, „vojnového socializmu“ a následne aj totalitného nacizmu a komunizmu. K názorovým stretom dochádzalo najmä na ročných stretnutiach s členmi Spolku pre sociálnu politiku (Verein für Sozialpolitik), ktorý bol najvplyvnejším združením sociálnych vedcov v nemecky hovoriacom svete, a kde dominantné postavenie mali práve prívrženci nemeckej Historickéj školy (Ebeling 2009: 39). Predstavitelia „Rakúšanov“ tam nemali skoro žiadnu šancu presvedčiť vedeckú komunitu o svojej pravde, skôr to brali ako nevyhnutnosť z dôvodu intelektuálnej poctivosti oponovať rozšíreným (a podľa nich mylným) názorom a jednoducho nebol iný (celonemecký) priestor, kde by mohli o ekonomii diskutovať. Mises spomína na stretnutie v lete 1918 s jedným z najväčších sociológov, Maxom Weberom, ktorý práve učil na Viedeňskej univerzite, a mal mu povedať nasledovné: „*Vy nemáte radi Spolok pre sociálnu politiku. Ja ich tiež nemám moc v obľube. Ale jediný prostriedok pre nás je aktívne sa zúčastňovať na práci tohto spolku.*“ (Mises 2012: 322)

Nemecká historická škola „národnej ekonómie“

Za predchodcu Historickéj školy sa považuje Fridrich List, ktorý vo svojej knihe *Národný systém politickej ekonómie (Das nationale System der politischen Ökonomie, 1841)* kritizoval anglickú školu klasickej ekonómie na čele s Adamom Smithom a ich „kozmpolitizmus“, „materializmus“ a „individualizmus“ a tvrdil, že princíp *laissez faire* vyhovuje len rozvinutým, industrializovaným krajinám – v tom čase Británii (Berend T. 2008: 50). List vo svojej *teórii nezrelého priemyslu* argumentoval v prospech tzv. *výchovných ciel* (v zásade dočasného protekcionizmu) – kým sa nerozvinie v krajine silná priemyselná výroba, dovtedy treba domáci trh chrániť, ináč zahraniční konkurenti by domácich producentov prevalcovali ešte predtým, než by sa stihli rozvinúť (Brožová 2006: 39). Už List odmietal existenciu univerzálnych ekonomických zákonov, a tým i existenciu univerzálnej hospodárskej politiky

– vychádzal z ekonomickej histórie a odlišoval rôzne ekonomické štádiá rozvoja, ktoré evolučne nasledujú po sebe, a ekonomické zákony a politiky sa majú líšiť práve podľa týchto štádií (Holman 2005: 129). Túto evolučnú historickú metódu prevzal od neho a ďalej rozvinul tak Karl Marx ako aj nemecká Historická škola (aj keď inak definovali evolučné štádiá ekonomického rozvoja), tiež prevzali odpor k univerzálnej teórii ako aj odmietnutie individualizmu. Keďže už List vychádzal z toho, že všeobecná ekonomická teória nemôže existovať, ako protiklad k tomu (a k anglickému „kozmpolitizmu“) dával „*národnú ekonómiu*“, ktorej hlavnou úlohou bolo rozvoj výrobných síl – čo chápal dosť široko, a zahŕňal do toho aj aktivity štátu, náboženstvo a morálku (Lisý a kol. 2003: 50). Preto List, jeho prívrženci, a predstavitelia historickej školy sa často spomínajú aj ako prívrženci národnej ekonómie, resp. nacionálneho smeru ekonómie.

Nemeckú Historickú školu odborná literatúra rozdeľuje na staršiu a novšiu školu, prvá bola skôr voľnejším zoskupením ekonómov, okolo vedúcej postavy, Wilhelma Roschera (1817-1894), kým druhá pôsobila jednoliatejšie pod vedením Gustava von Schmollera (1838-1917), ktorý hral hlavnú úlohu pri zakladaní Spolku pre sociálnu politiku v roku 1872, ľudia okolo neho (zo spolku) aktívne podporovali paternalistický štát a presadenie sociálnych reforiem, preto si vyslúžili aj označenie „katedroví socialisti“ (Tamže, 52-54).

Hlavný predstaviteľ staršej školy, Wilhelm Roscher ešte neodmietal platnosť zákonov klasickej ekonómie, nemyslel si, že jeho britskí predstavitelia sa mýlia, len spochybňoval možnosť ich aplikácie vo vtedajšom Nemecku, a zdôrazňoval osobitné okolnosti jednotlivých krajín, ktoré vždy treba brať do úvahy (Backhouse 2002: 173). Ďalší predstavitelia staršej historickej školy, Bruno Hildebrand a Karl Knies však už jednoznačne odmietali abstraktno-deduktívnu metódu, rovnako ako predstavitelia novej školy (Lisý 2003: 52-53). Nechť Historickej školy k abstraktno-deduktívnym metódam Holman a kol. vysvetľujú najmä ich empirickým založením: empiria mala byť východiskom všetkého vedeckého bádania, a v prípade ekonómie empiriu mohli nájsť len v histórii:

„História je však vo svojich konkrétnych udalostiach jedinečná a neopakovateľná. Chemik môže z experimentálnych pokusov dôjsť k všeobecnému chemickému zákonu. Ale ako má historizujúci ekonóm «vydestilovať» všeobecný ekonomický zákon zo spleťtých udalostí bohatých ľudských dejín? A tak si títo historizujúci ekonómovia postupne vypestovali nechť k *univerzálnym* teóriám a doktrínam. Klasickú politickú ekonómiu (najmä diela anglických klasikov) považovali za nevedecké špekulácie, ktoré sú odtrhnuté od empirickej reality. Všetko je *historicky relatívne*. Predstavitelia nemeckej historickej školy zdôrazňovali *jedinečnosť* historických udalostí, a to natoľko, že odmietali ich zovšeobecňovanie. Domnievali sa, že ekonomické javy sú «*zeitgebunden*» – sú viazané na určitú dobu a krajinu, na jej špecifické (pretože

historicky vzniknuté) spoločenské inštitúcie, zvyky, politické štruktúry, ktoré sú neprenosné do inej doby a do iných krajín. Napríklad monopolná cena v starovekom Grécku bolo niečo úplne iné, než monopolná cena v Nemecku alebo v Anglicku 19. storočia. Nebolo možné ju vysvetliť rovnakou teóriou, a preto ani nemalo zmysel hľadať nejakú všeobecne platnú teóriu monopolných cien“ (Holman 2005: 131-132).

Ďalším charakteristickým črtom Historickej školy bolo odmietanie individualizmu, ideologicky, metodologicky aj eticky: „*Sociálna analýza sa nezačala jednotlivcami, ale kolektívnym celkom. Čo definovalo kolektív, boli také veci ako národ, rasa, genetika a intuitívna zmysel o tom, že niekto patrí k vyvolenej skupinke tých, čo «rozumejú» ozajstnému významu a skutočným záujmom nemeckého ľudu (Volk). V ich videní úlohou ekonomickej politiky, vrátane menovej politiky bolo pripraviť národ na vojnu a dobýjanie ako na cestu k «národnej veľkosti»*“ (Ebeling 2009: 38).

Ďalej, rozdiel medzi klasickým aj rakúskym liberalizmom a historickou školou bol v intervencionizme – kým klasická aj rakúska škola odmietali štátne zásahy (resp. obmedzovali ich na nevyhnutné minimum, čo muselo byť silne odôvodnené) historická škola ich brala ako samozrejmosť a nevyhnutnosť, čo napr. pre Schmollera bolo mimo akejkolvek diskusie (Holman 2005: 133). Schmoller politicky bol konzervatívny podporovateľ monarchie v cisárskom Nemecku, a pre zaistenie budúcnosti štátu a národa navrhoval rôzne sociálne reformy (ktoré vypracovali komisie v rámci už spomenutého Spolku pre sociálnu politiku) – rovnako odmietal tak „ultra-liberalizmus“ (anglických a rakúskych liberálov) ako aj komunizmus (Backhouse 2002: 174). Intervencionizmus a podpora pre paternalistický štát teda vychádzal jednak z potreby „posilniť národ“ a tiež z dôvodu stabilizácie politického režimu, čo chceli dosiahnuť mimo iných krokov aj sociálnymi reformami (štátne sociálne poistenie, štátna inšpekcia, pracovno-právna legislatíva a pod.), čo malo odvieť robotníkov od revolučných myšlienok (Brožová 2006: 40 a Lisý 2003: 54).

Z hore uvedených charakteristík Historickej školy je jasné, že sa líšili od Rakúskej školy takmer vo všetkom: v jednotke analýzy (jednotlivec verzus národný celok), v metóde (výlučne historický empirizmus vs. abstraktno-deduktívna metóda v kombinácii s empiriou), v názoroch na univerzálne zákony a všeobecne platné teórie v ekonómii (podľa Rakúšanov existujú podľa väčšiny Historickej školy nie) ako aj v otázkach štátnych intervencií (odmietnutie verzus podpora, dokonca viera v ich nevyhnutnosť). V zásade podobné rozdiely by sme našli aj pri porovnaní nemeckej historickej školy s klasickou britskou ekonómiou. Niet sa čo čudovať že názorové spory medzi Rakúskou a Nemeckou školou sa veľmi rýchlo objavili. Už zakladateľ „Rakúšanov“ Carl Menger sa dostal do sporu ohľadom metodológie

s hlavným predstaviteľom novšej historickej školy, Gustavom Schmollerom v 80-tych rokoch 19. storočia (tzv. *Methodenstreit*). V polemike o metódach spoločenských vied používali neobvykle tvrdý jazyk, napr. Schmoller vyčítal Mengerovi, že je neschopný porozumieť Historickej škole vôbec a že nemá na to univerzálne, filozofické a historické vzdelanie ani prirodzený širší obzor, ale ani Menger mu neostal dlžný v štipľavých odpovediach (Schulak – Unterköfler 2011: 24). Paradoxne, tzv. druhý spor o metódu sa odohral v rámci Historickej školy, kde druhá generácia jej mladšej školy okolo Maxa Webera presadzovala ekonómiu, ako pozitívnu vedu bez normatívnych hodnotení, kým starší predstavitelia okolo Schmollera stále obhajovali chápanie ekonómie ako normatívnej a etickej vedy s hlavným poslaním vytvárať odporúčania pre hospodársku politiku (Lisý 2003: 56).

Misesova kritika nemeckej historickej školy

Bolo by prekvapením, keď by jeden z najväčších stúpencov ekonómie slobody, Ludwig von Mises, nepolemizoval s predstaviteľmi nemeckej Historickej školy. *„Mises bol predstaviteľom krajnej formy liberalizmu a individualizmu. Príčinu všetkých ekonomických problémov videl jedine v zásahoch štátu do ekonomiky. Ťažko by sme hľadali zarytejšieho odporcu socializmu, ale rovnako aj keynesianizmu, než bol Mises“* (Holman 2005: 257).

Od obdobia, keď sa jeho ekonomické názory formovali, teda od konca XIX. storočia, Mises konzistentne oponoval názorom Historickej školy. Vyčítal im, že ich ekonomické myšlienky hrali významnú úlohu v raste intervencionizmu, nesprávnej fiškálnej a monetárnej politike už pred prvou svetovou vojnou (aj) v Rakúsko-Uhorsku. Vojna tieto tendencie následne veľmi výrazne zintenzívnila, a keďže po vojne – obrazne povedané – nedošlo k zatiahnutiu ručnej brzdy, celý vývoj vyústil do ekonomickej katastrofy, nemeckej hyperinflácie. *„Názory, ktoré určovali nemecké politiky v dvadsiatom storočí, sa vytvorili nemeckými politickými filozofmi a ekonómami počas druhej ríše“* (Mises 2012: 316). Zaujímavé je, že značná časť prívržencov historickej školy nebola schopná sebareflexie ani po tom, čo sa devastácie účinky nimi presadzovaných politik naplno prejavili. Ďalším problémom bolo, že podporou intervencionizmu Historická škola vydláždila cestu ešte radikálnejším ideológiám a politikám: nacizmu a komunizmu. *„V tomto zmysle Nemecká ríša už obsahovala tie ideje, ktorým nie oveľa neskôr sa snažili dať medzinárodné uznanie komunizmus a nacionalizmus“* (Tamže, 317).

Z dnešného pohľadu je jasné, že Nemecko a Rakúsko by dopadli oveľa lepšie, keď by viac počúvali rady Misesa, jasné je však aj to, že Rakúska škola nikdy nemala dominantné postavenie v nemeckých krajinách, a bola to práve Historická škola, ktorá prevažovala

v akademickom aj vedeckom prostredí a mala výrazne väčší vplyv na hospodársku politiku, a to dokonca aj v Rakúsku. Táto dominancia sa výrazne prejavovala v práci a na stretnutiach Spolku pre sociálnu politiku (Verein für Sozialpolitik). Mises na základe poznámok, ktoré robil na stretnutiach a s členmi tohto spolku do roku 1914 neskôr charakterizoval Historickú školu nasledovne:

„Podľa nich bolo morálnou povinnosťou štátu použiť vládne zásahy na zníženie hocijakej príliš vysokej úrokovej sadzby. Najabsurdnejšia kniha v ekonomickej literatúre, hovorili, je Benthemova *Obrana úžery*. Hovorili, že nezaujatý odborník, Wilhelm Lexis, jednoznačne dokázal, že príjem zamestnávateľov musí byť vnímaný ako rovnaká ekonomická kategória, než príjem vlastníkov otrokov. Tvrдили, že Böhm-Bawerkova argumentácia proti Marxovej teórii vykorisťovania bola hlúpa. Nevadí, nakoľko sa Marx mohol mýliť vo svojej kritike modernej spoločnosti, avšak mal zásluhu v tom, že odhalil motívy, ktoré stáli za ideami britských ekonómov. V porovnaní s príspevkami nemeckej Historickéj školy Böhm-Bawerk bol len tvrdohlavým reakcionárom.

To samé sa tvrdilo ako pravda o mojej teórii peňazí. Pravidelné objavenie sa hospodárskych kríz bolo inherentným fenoménom v povahe kapitalizmu, hovorili. Marx sa samozrejme mýlil, keď predpokladal, že iba zničenie kapitalizmu a vytvorenie socializmu môže zabrániť návratu kríz. Striktný dohľad a šikovná regulácia trhových aktivít superstraníckou vládou [obsahujúcou všetky alebo väčšinu strán] zachráni ekonomiku pred krízami. Mysleli si, že nemá význam snažiť sa vysvetľovať ekonomické fluktuácie na základe monetárnych a úverových politík. Skutočné dôvody treba nájsť na hlbšej úrovni, hovorili.

Čo bolo obzvlášť a vehementne napadnuté, boli moje tvrdenia o vývoji fiduciárnych prostriedkov a o úsilí koncentrovať všetky zlaté rezervy krajiny v centrálnej banke. Monetárny systém, hovorili, nie je účelom sám pre seba. Jeho účelom je slúžiť štát a ľud. Finančné prípravy na vojnu musia aj naďalej byť konečným a najvyšším cieľom menovej politiky, ako aj všetkých ostatných politík. Ako by mohol štát viesť vojnu v konečnom dôsledku, keď každý občan s vlastnými záujmami má právo žiadať vyplatenie bankoviek v zlate. Je slepota neuznať, že jedine plná pripravenosť na vojnu – nie len vo vojenskom význame ale aj vzhľadom na ekonomiku – môže zabezpečiť zachovanie mieru. Uznali síce, že Historická škola dlho zanedbala riešenie monetárnych problémov, avšak s Knappovou *Štátnou teóriou peňazí* nemecký duch konečne odmietol deštruktívne teórie anglických ekonómov.

Zlatý štandard, ako tvrdili, urobilo Nemecko permanentne závislou na krajinách produkujúcich zlato... Rozmýšľať vo vákuu bolo charakteristické pre Mengera, Wiesera a Böhm-Bawerka, a to bolo mojou chybou tiež. Čo by bolo z menového systému, keď by štát nestál s celou svojou silou za ním? Bolo to šťastie, tvrdili, že dokonca aj v Rakúsku len malý počet naivných autorov zdieľal názory Rakúskej školy“ (Mises 2012: 319-321).

Ekonomický intervencionizmus azda v žiadnej oblasti nemal také devastačné účinky ako v prípade inflačných politík. A žiadna iná skupina ekonómov nebojovala tak vehementne proti týmto inflačným politikám, než Rakúska škola na čele s Misesom. Po prvej svetovej vojne napr. „Rakúšania“, a najmä Mises znova a znova upozorňovali na „zlo inflácie“ tak v dennej tlači ako aj vo vedeckých štúdiách, a navrhovali návrat k zlatému štandardu (Schulak – Unterköfler 2011: 69). Mises už v roku 1913 na svojej inauguračnej prednáške² na Viedenskej univerzite konštatoval, že inflácia (v predošlých rokoch v Rakúsko-Uhorsku aj v Nemecku) bola dôsledkom nárastu množstva peňazí a fiduciárnych prostriedkov (reálnymi úsporami nekrytých úverov) v obehu, a v budúcnosti by sa štát žiadnym spôsobom nemal snažiť umelo navyšovať množstvo peňazí (Mises 2012: 161). Dnes už vieme, že politici postupovali presne naopak. Mises odsudzoval inflačnú politiku aj vo svojej najvýznamnejšej knihe v predvojnovom období, v *Teórii peňazí a fiduciárnych prostriedkov*³, kde „inflationizmu“, t.j. menovej politike, ktorá sa snaží zvýšiť množstvo peňazí, venoval celú podkapitolu (Mises 1953: 219-231). Tam upozorňoval na to, že vláda sa vždy obráti k inflácii (tlačeniu peňazí), keď sa nevie dostať k úverom, a bojí sa ďalej zvyšovať dane, a tiež aby zakryl skutočné náklady navrhovaných politík – tie politiky by mohli stratiť podporu, keď by si ľudia boli vedomí skutočných nákladov, inflácia však funguje aj ako psychologický trik na zakrytie týchto nákladov (Tamže, 223). „*To vysvetľuje, prečo bola inflácia vždy dôležitým zdrojom vojnových politík a revolúcií a prečo ju nájdeme aj v službách socializmu*“ (Tamže, 224). Samozrejme, hlavným rizikom vždy je, že rozhodujúci aktéri nebudú vedieť prestať a stratia mieru:

„Keď v princípe je prijaté, že je možné, dovolené a žiaduce uskutočniť opatrenia na «ztlacenie» peňazí, tak bezprostredne vypukne najostrejší a najkrutejší spor, a to, že ako ďaleko by sa mal tento princíp uplatňovať... Konzistentné a nepretržité pokračovanie v inflácii musí nakoniec viesť ku kolapsu. Kúpna sila peňazí bude klesať nižšie a nižšie až kým nezmizne úplne... Nakoniec to vedie k situácii, kde aj maloobchodné transakcie budú v miliónoch a miliardách a v ešte vyšších hodnotách, avšak menový systém samotný zostane zachovaný.“ (Mises 1953: 226, 227)

Presne to sa stalo v Nemecku pred, počas a po prvej svetovej vojne, Mises akoby predpovedal budúcnosť. Je o to zarážajúcejšie, že mnohí predstavitelia Historickej školy neboli ochotní uznať svoj omyl ani vtedy, keď inflácia už bola v plnom prúde. Podľa spomienok Misesa,

² Prednáška odznela vo februári 1913, keď Mises sa stal „privátnym“ docentom, t.j. pravidelným vyučujúcim bez nároku na mzdu na Viedenskej univerzite. V nasledujúcich 30 rokoch až do 1934 – s výnimkou vojnových rokov 1914-18, keď slúžil v armáde – Mises skoro každý semester viedol rôzne semináre na univerzite.

³ Kniha prvýkrát vyšla v nemčine pod názvom *Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel* v roku 1912, a následne viackrát po nemecky ako aj v iných jazykoch, v Amerike bola znovu vydaná v roku 1953 pod názvom *The Theory of Money and Credit*.

mnohí zúčastnení ešte ani na stretnutí Spolku pre sociálnu politiku v roku 1919 v Regensburgu neboli ochotní priznať, že za znehodnotením marky je nárast množstva bankoviek (Mises 2012: 321). Ekonomická história si robila žarty z predstaviteľov Historickej školy – ešte aj vydanie ich publikácií, v ktorých sa snažili znížiť dôležitosť inflácie, muselo byť odložené, lebo peniaze, ktoré mali slúžiť na ich vydanie, rýchlo stratili hodnotu kvôli hyperinflácii... (Schulak – Unterköfler 2011: 69-70). Napriek tomu, že v otázkach monetárnej politiky totálne zlyhali, ich myšlienky naďalej prevládali. Naopak, Rakúšania mali pravdu, ale ako to už väčšinou býva, nestali sa rozhodujúcim myšlienkovým prúdom ani vo svojej krajine...

Mises v predslove k druhému nemeckému vydaniu jeho knihy *Teória peňazí a fiduciárnych prostriedkov* v roku 1924 už mohol len konštatovať, že vo svojej knihe upozorňoval na hrozby inflačnej politiky a bol za to tvrdo napadnutý ľuďmi, ktorí „pripravovali cestu k menovej katastrofe“ (Mises 1953: 23). Upozorňoval na to, že najdôležitejším ekonomickým prvkom vojenskej ideológie bol práve „inflacionizmus“, a jeho následky nemohli prekvapiť nikoho okrem etatistov (Tamže).

Okrem manipulácií s menovým systémom Mises upozorňoval aj na ďalšie príklady intervencionizmu. Nebezpečne rastúce tendencie štátnych zásahov v Rakúsko-Uhorsku pred svetovou vojnou podľa Misesa boli hlavnou príčinou hospodárskej krízy, čo opisoval vo štúdiu *Poruchy v ekonomickom živote Rakúsko-uhorskej monarchie v rokoch 1912-1913* (Mises 2012: 168-182). Podľa Richarda Ebelinga, významného znalca Rakúskej školy a osobitne Misesovho diela, už v tejto a podobných štúdiách ukázal ako „démoni“ s ideologickým pôvodom z nemeckej ríše, ktoré sa neskôr vyslobodili počas „vojnového socializmu“ postupne získavali na váhe a spôsobili ekonomické problémy v Monarchii (Ebeling 2009: 37-38). Štúdia, ktorá prvý krát vyšla tesne pred vojnou v roku 1914, zdôrazňovala, že za krízou stála hlavne nesprávna fiškálna, menová a regulačná politika vlády (a nie vonkajšie vplyvy ako balkánske vojny): rýchlo rastúce výdavky vlády (financované kombináciou zvyšovania daní a deficitov a tak aj následnej zadlženosti) najmä kvôli rastu vojenských a sociálnych výdavkov, ale aj v dôsledku neefektívneho verejného sektora (byrokracia a štátne podniky, napr. železnice) ako aj príliš veľký nárast výdavkov podnikov a domácnosti na úkor čoraz väčšieho zadlžovania, financované nárastom fiduciárnych prostriedkov (úverových peňazí) v bankovom sektore (Ebeling 2012: xlv-xliii). Inak povedané, aj štát, aj spoločnosť zvyšovala svoje výdavky na úkor zadlženia, rast bol neudržateľný a vyústil do krízy. „V Rakúsku a v Uhorsku príliš veľa sa spotrebuje, alebo s inými slovami príliš málo sa vyrába. Krajina, provincie aj municipality zišli z cesty

v dôsledku jednoduchosti, akou moderný bankový systém ústretovo ponúka úverovanie“ – píše Mises a dodáva, že: „Lahkomyselnosť Rakúšanov a Maďarov ich razantne oddeľuje od triezvej šetrnosti Západoeurópanov. Zdá sa, že je málo obáv ohľadom budúcnosti, a nové dlhy sa pridávajú k starým, až kým sa nájdú ochotní veritelia.“ (Mises 2012: 171, 176). Potom konštatuje, že skôr či neskôr musel prísť čas, keď sa trh vyčistí od zlých úverov a neudržateľný systém úverovania sa zrúti, čo sa aj stalo v rokoch 1912-13 (Tamže 180-181). Vlastne je to názorová ukážka rakúskej teórie ekonomických cyklov.

Posledná presná prognóza Misesa v súvislosti s nemeckou Historickou školou národnej ekonómie paradoxne súvisí s koncom ich obľúbeného Spolku pre sociálnu politiku. Poslednú správu o zasadnutí Spolku totiž napísal sám Mises v roku 1932, a podľa spomienok Hayeka správne predpovedal aj jeho koniec (Mises 2012: 322).⁴ Malo to byť na stretnutí jedného z výborov v septembri 1932 v Bad Kissingene, kde – podľa Hayeka – Mises počas prestávky sa spýtal, či si uvedomujú, že sa stretávajú naposledy, a potom dodatočne vysvetlil, že o dvanásť mesiacov Hitler bude pri moci. To sa zdalo byť pre ostatných nepravdepodobné, avšak ešte menej rozumeli tomu, prečo by sa Spolok nemal stretávať, keď by bol Hitler pri moci (tamže). Samozrejme, ďalšie stretnutie Spolku bolo až po skončení druhej svetovej vojny – Mises sa nemýlil ani v tomto prípade...

Na záver – alebo naďalej mimo hlavného prúdu

Polemika Rakúskej a nemeckej Historickej školy dobre symbolizuje paradoxy ekonomickej histórie: ekonomická škola, ktorá bola prevládajúcou v nemeckom prostredí koncom XIX. a začiatkom XX. storočia sa fatálne mýlila v pochopení ekonomických súvislostí ako aj vo svojich politických odporúčaniach. Naopak, Rakúska škola, ktorá – ako sa ukázalo – vo svojich analýzach a predpovediach sa v zásade nemýlila, bola na okraji, málokedy dokázala výrazne ovplyvniť ekonomické rozhodnutia, sám Mises nikdy nedostal stálu platenú pozíciu na viedenskej univerzite (ale ani neskôr po emigrácii do Ameriky v New Yorku)...

Zdá sa, že odvtedy sa málo zmenilo, Rakúska škola je naďalej na okraji, a prevládajúce prúdy – ktoré veria v úspešnosť a nevyhnutnosť štátnych zásahov, a v možnosti plánovania – naďalej určujú ekonomický diskurz a naďalej sa mýlia – často a opakovane. Mises už v rokoch 1920 a 1922 poukázal na logickú nemožnosť socialistického plánovania, konkrétne dospel k záveru, že bez trhovej slobody, trhových cien a/alebo peňazí žiadna „racionálna“ ekonomická kalkulácia (robená za prítomnosti nevyhnutných informácií) nie je možná

⁴ Mises od roku 1919 bol členom rady riaditeľov Spolku pre sociálnu politiku, a od roku 1930 slúžil ako člen rady guvernérov (Mises 2012: 322).

(Huerta De Soto 2012: 85). Bez trhových cien, ako sa majú (socialistickí plánovači) rozhodnúť, ako najlepšie použiť existujúce zdroje? (Backhouse 2002: 276) Prevládajúca neoklasická ekonómia však tento problém vnímala ako čisto technický (a riešiteľný), nie ako zásadný teoretický. Ako výborná ilustrácia môže poslúžiť najpoužívanejšia učebnica ekonómie vo vyspelom svete od slávneho neoklasického ekonóma Paula Samuelsona.⁵ Ako upozorňuje na to slovenský ekonóm Juraj Karpiš, vo svojej knihe *Zlé peniaze* Samuelson netvrdil len to, že socialistická príkazová ekonomika môže fungovať, či dokonca prekvitať, ale v pravidelných vydaniach svojej učebnice dokonca predpovedal, že čo sa týka hrubého domáceho produktu (HDP) Sovietsky zväz prebehne Ameriku (Karpiš 2015: 187-188). Takáto prognóza sa objavila už vo vydaní z roku 1967, keď sovietske HDP malo prevýšiť americké niekde medzi rokmi 1977-1995. „Každé nasledujúce vydanie posúvalo túto prognózu o niečo viac do budúcnosti, až konečne v roku 1985 z učebnice vypadla. Samuelson dostal Nobelovu cenu za ekonómiu práve v roku 1989, keď komunistický systém v Európe kolaboval. Sovietsky zväz sa rozpadol o dva roky neskôr“ (Tamže). Čo k tomu dodať, nič nového pod slnkom...

Zoznam použitých zdrojov:

Backhouse, Roger E. 2002: *The Penguin History of Economics*. Penguin Books, London.

Berend T., Iván 2008: *Európa gazdasága a 20.században*. História, MTA Történettudományi Intézet, Budapest.

Brožová, Dagmar 2006: *Malé dějiny ekonomického myšlení*. Vysoká škola ekonomická, Nakladatelství Oeconomica, Praha.

Ebeling, Richard, M. 2012: *Introduction* In: Mises, Ludwig von: *Monetary, fiscal, and economic policy problems before, during, and after the Great War* (editor a úvod: Richard M. Ebeling) in: *Selected Writings of Ludwig von Mises*, pp. xv-lxix. Liberty Fund a Hillsdale College, Indianapolis, Indiana.

Ebeling, Richard, M. 2009: *Austria-Hungary's Economic Policies in the Twilight of the "Liberal" Era: Ludwig von Mises' Writings on Monetary and Fiscal Policy Before the First World War*. Workshop at George Mason University.

Holman, Robert a kol. 2005: *Dějiny ekonomického myšlení*. C. H. Beck 3. vyd. Praha.

Huerta De Soto, Jesús 2012: *Rakouská škola. Tržný řád a podnikatelská tvořivost*. CEVRO Institut, Dokřán, Praha.

⁵ Učebnica *Ekonómia* od prvého vydania v roku 1948 mala 17 edícií, bola preložená do 41 jazykov a predalo sa jej viac ako 4 milióny kusov (Karpiš 2015: 188).

Karpiš, Juraj 2015: *Zlé peniaze, sprievodca krízou*. INESS, Bratislava.

Lisý, Ján a kol. 2003: *Dejiny ekonomických teórií*. IURA EDITION, Bratislava.

Mises, Ludwig von 1953: *The Theory of Money and Credit*. New edition, enlarged with an essay on Monetary Reconstruction. Yale University Press, New Haven.

Mises, Ludwig von 2012: *Monetary, fiscal, and economic policy problems before, during, and after the Great War* (editor a úvod: Richard M. Ebeling) in: *Selected Writings of Ludwig von Mises*. Liberty Fund a Hillsdale College, Indianapolis, Indiana.

Schulak, Eugen Maria – Unterköfler, Herbert 2011: *The Austrian School of Economics. A History of Its Ideas, Ambassadors, and Institutions*. Ludwig von Mises Institute, Auburn, Alabama.